

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου

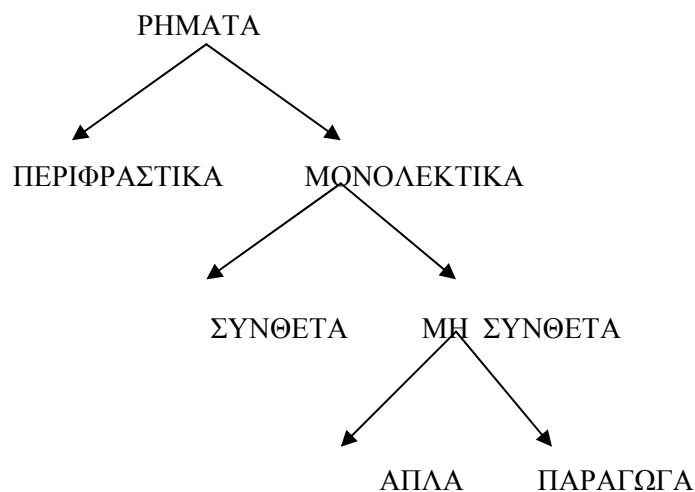
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ
ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη θα επιχειρήσουμε την εξέταση των δύο βασικών παραγωγικών μηχανισμών του ρήματος στο Ιμβριακό Ιδίωμα (στο εξής: Ι.Ι.), της παραγωγής και της σύνθεσης. Σκοπός μας εξάλλου δεν είναι η εξαντλητική παρουσίαση υπό μορφή καταλόγου του συνόλου των παράγωγων και σύνθετων ρημάτων του Ι.Ι. καθώς κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί στα στενά όρια μιας τέτοιας μελέτης. Εξάλλου, σημαντικός αριθμός αυτών υπάρχει σε αντίστοιχο έργο του Ν. Ανδριώτη¹.

2. Διάκριση του Ρήματος του Ι.Ι.

Τα ρήματα στο Ι.Ι. – όπως και στην Νεοελληνική Κοινή (στο εξής: ΝΕ.Κ.) – διακρίνονται σε μονολεκτικά και περιφραστικά, δηλ. σε αυτά που αποτελούνται από μία ή περισσότερες λέξεις αντίστοιχα². Περαιτέρω τα μονολεκτικά διακρίνονται σε σύνθετα και μη σύνθετα και τα τελευταία σε απλά και παραγωγά.

¹ Πβλ. Ανδριώτης 1955: 225-270.

² Σχετικά με την δυνατότητα εξέτασης από την Μορφολογία όχι μόνον απλών λέξεων αλλά και συνταγμάτων που όμως ισοδυναμούν με απλές πβλ. Bauer 1988: 4.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ύμβρου

Εφεξής θα εξετάσουμε τα μονολεκτικά ρήματα του ιδιώματος και τις αντίστοιχες υποκατηγορίες στις οποίες αυτά διακρίνονται.

2.1. ΑΠΛΑ ΡΗΜΑΤΑ

Πρόκειται για τα ρήματα του Ι.Ι. που δεν προκύπτουν από άλλα ρήματα ή άλλα μέρη του λόγου, μικρός κατάλογος των οποίων είναι ο παρακάτω:

ακούγου	αλ [^] χνώ	αμπαντώ	᾽λέχου	ξαίνου	πλύνου
ραίνου	σ [^] ειώ	σπάζου	᾽φαίνου	φ [^] θώ	φ [^] τώ

2.2. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΡΗΜΑΤΑ

Πρόκειται για τα ρήματα τα οποία προκύπτουν από άλλα ρήματα ή άλλα μέρη του λόγου με την προσθήκη προθημάτων (προθηματική παραγωγή) ή/και επιθημάτων (επιθηματική παραγωγή).

2.2.1. Προθηματική Παραγωγή

Πρόκειται για την διαδικασία παραγωγής ρημάτων, μέσω της προσθήκης προθημάτων. Αυτά διακρίνονται σε «γνήσια προθήματα» και σε «νόθα προθήματα»³.

2.2.1.1. ΠΡΟΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΓΝΗΣΙΑ ΠΡΟΘΗΜΑΤΑ⁴

Γνήσια προθήματα ονομάζονται τα άκλιτα μέρη του λόγου που προστίθενται μπροστά από το θέμα της λέξεως και τα οποία στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιούνται και ως ανεξάρτητες προθέσεις, ενώ αρκετά από αυτά χρησιμοποιούνται και σήμερα στο Ι.Ι. (όπως και στην ΝΕ.Κ.) με τον ίδιο τρόπο.

Εξάλλου, τα παράγωγα ρήματα του Ι.Ι. με γνήσια προθήματα εμφανίζουν εν μέρει αύξηση (εσωτερική) στους παρελθοντικούς τύπους (σε αντίθεση με την ΝΕ.Κ.). Έτσι, όταν το γνήσιο πρόθημα λήγει σε – α, – ο ή – ου, τα φωνήεντα αυτά υπερισχύουν

³ Στην παρούσα μελέτη υιοθετούμε τον όρο «νόθα» κατ' αντιπαράθεση προς τον αντίστοιχο «γνήσια», αντί του όρου «λεξικά προθήματα» ή «ψευδοπροθήματα» που χρησιμοποιούν άλλοι μελετητές (πβλ. Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 325-326).

⁴ Πβλ. Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 326-327 και Holton – Mackridge – Φιλιππάκη 2002: 181-184.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
του φωνήεντος της αυξήσεως, του οποίου προηγούνται, και παίρνουν την θέση του ως
φορείς του τόνου⁵:

μιταπιάνου:	μιτάπιανα – μιτάπιασα
παραβγάζου:	παράβγαζα – παράβγαλα
προυκάνου:	πρόκανα – πρόκανα

Αντίθετα, όταν το γνήσιο πρόθημα λήγει σε – ι, τότε άλλοτε εμφανίζεται και
άλλοτε όχι η εσωτερική αύξηση ως φορέας του τόνου⁶:

πιριχώ: πιρέχ'σα ΑΛΛΑ συντρέχου: σύντριξα

Τα σημαντικότερα από τα γνήσια αυτά προθήματα, καθένα από τα οποία
εμφανίζουν ποικίλο αριθμό σημασιών που λόγω ελλείψεως χώρου δεν θα μας
απασχολήσουν, μαζί με ορισμένα παραδείγματα είναι τα εξής:

- **ανι-**: ανιδίνου – ανιζ'λώ – ανιντρανώ, κ.λπ.
- **απι- (απου- / 'που- / 'πι- / απ- / 'π- / 'φ-)**: απανουμίζου – απιλείπου – απουδέρνου
– απουκλειώ – 'παλουνίζου – 'πιλαναρίζου – 'πουφ'σκώνου – 'φαρπάζουμ', κ.λπ.
- **κατα-**: καταλαλώ – κατασταλάσσου – καταφρουνώ – καταψ'χών', κ.λπ.
- **μιτα- (μιτ-)**: μιταγουμίζου – μιταπατώ – μιταπιάνου – μιτέχου, κ.λπ.
- **ξι- (ξ-)**: ξαλιβρίζου – ξιγκ'ντώ – ξιδουντίζουμ' – ξιλακκίζου – ξιλ'γουρώ, κ.λπ.
- **παρα- (παρ-)**: παραβαρώ – παραβγάζου – παραθέτου – παρακιρίζου – παρασφαλιώ
– παρουγ'δώ, κ.λπ.
- **πιρι- (π'ρι- / παρ-)**: παρ'γάζουμ' – πιριβρίσκου – πιριχώ – π'ριμαζώνου, κ.λπ.
- **πρου- (μπρου-)**: μπρουμπαντώ – προुकάνου – προυπαίρνου – προυσ'κώνουμ',
κ.λπ.
- **συν- (σ'ν- / ζ'ν- / σ'νου-)**⁷: ζ'γκόφτου – σ'νουγυρίζου – σ'νουδεύουμ' –
συγκλαίγου – συντρέχου, κ.λπ.⁸.

⁵ Το φωνήεν – ο, όταν είναι άτονο κωφούται σε – ου ενώ το τελευταίο, ως φορέας πλέον του τόνου,
τρέπεται και πάλι σε – ό (μπρουφταίνου: μπρόφτασα).

⁶ Περί της ισχύος των φωνηέντων και του βαθμού ηχηρότητας αυτών πβλ. Χατζιδάκις 1905: 211 κ.εξ..
Εξάλλου, στο Ι.Ι. η σειρά των φωνηέντων ως προς τον βαθμό ηχηρότητας είναι η εξής: a > o > u > e > i.

⁷ Περί του προθήματος συν- στο Ι.Ι. πβλ. Μπασέα – Μπεζαντάκου 2003: 351-362.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ύμβρου
2.2.1.2. ΠΡΟΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΝΟΘΑ ΠΡΟΘΗΜΑΤΑ⁹

Νόθα προθήματα ονομάζονται τα άκλιτα λεξικά μέρη του λόγου, τα οποία προστίθενται μπροστά από το θέμα της λέξεως και τα οποία δεν χρησιμοποιούνται ανεξάρτητα στο Ι.Ι. (και στην ΝΕ.Κ.) με την ίδια (μεταφορική) σημασία. Έτσι, και με μορφολογικούς όρους, ενώ τα γνήσια προθήματα αρχικά ήταν *ελεύθερα μορφήματα*¹⁰ και εν συνεχεία έγιναν *δεσμευμένα*¹¹, τα νόθα προθήματα είναι ανέκαθεν *δεσμευμένα* (ως κλιτές λέξεις αρχικά και ως προθήματα τώρα).

Εξάλλου, τα παράγωγα ρήματα του Ι.Ι. με νόθα προθήματα δεν εμφανίζουν αύξηση (εσωτερική) σε κανέναν παρελθοντικό τύπο (σε αντίθεση με την ΝΕ.Κ.). Το φαινόμενο αυτό εξηγείται από το γεγονός της υπερισχύσεως του φωνήεντος –ου– των νόθων προθημάτων, το οποίο προηγείται αυτής παίρνοντας, με την μορφή –ό– πλέον, την θέση της ως φορέα του τόνου:

᾽μουρφουτρώγου: ᾽μουρφουέφαγα > ᾽μουρφόφαγα

Τα σημαντικότερα από τα νόθα αυτά προθήματα, με τις σημασίες καθενός καθώς και με ορισμένα παραδείγματα, είναι τα εξής:

- **αψ[^]᾽λου-**: «λίγο»: αψ[^]᾽λουβρέχ[^], κ.λπ.
- **κουντου-**: «λίγο»: κουντουγιμόζου – κουντουκαθίζου – κουντουμπ[^]᾽δώ, κ.λπ.
- **κ[^]᾽τσου-**: «λίγο»: κ[^]᾽τσουμ[^]τίζου – κ[^]᾽τσουπουρεούμ[^], κ.λπ.
- **λιανου-**: «λίγο – σιγά»: λιανουβρέχ[^] – λιανουτραγ[^]᾽δώ, κ.λπ.
- **᾽μουρφου-**: «καλά»: ᾽μουρφουπίνου – ᾽μουρφουπιρνά – ᾽μουρφουτρώγου, κ.λπ.
- **ξιρου-**: «λίγο – κρυφά – σιγά»: ξιρουγαμώ – ξιρουγλιντώ – ξιρουζ[^]᾽λεύου – ξιρουζ[^]᾽μώνου – ξιρουκατουρά, κ.λπ.

⁸ Στον κατάλογο δεν περιλαμβάνονται ρήματα με τα πιο πάνω προθήματα, τα οποία όμως προέρχονται από την Α.Ε., παρά μόνο ρήματα που έχουν παραχθεί από προθήματα στα πλαίσια του Ι.Ι.. Εξάλλου, για περισσότερα παραδείγματα πβλ. Ανδριώτης 1955: 47 – 65.

⁹ Πβλ. Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 329. Εξάλλου, μερικοί μελετητές εντάσσουν τα «νόθα προθήματα» στην κατηγορία των συνθέτων, τακτική που δεν θα ακολουθήσουμε στην παρούσα μελέτη (πβλ. Holton – Mackridge – Φιλιππάκη 2002: 184-185).

¹⁰ Με τον όρο «μόρφημα» νοείται η ελάχιστη σημασιολογική μονάδα, η μικρότερη δυνατή ακολουθία φθόγγων που διαθέτει αυτόνομη σημασία (γενικά περί μορφήματος και μορφολογίας, από το πλήθος της βιβλιογραφίας, πβλ. Bauer 1988, Matthews 1978).

«Ελεύθερο» (free morpheme) είναι το μόρφημα που μπορεί να βρεθεί μόνο του στον λόγο.

¹¹ «Δεσμευμένο» (bound morpheme) είναι το μόρφημα που δεν μπορεί να βρεθεί μόνο του στον λόγο.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ύμβρου

- **τσ[^]μου-**: «λίγο – κρυφά – σιγά»: τσ[^]μουκαλύβου – τσ[^]μουκλαίγου, κ.λπ.¹².

2.2.2. Επιθηματική Παραγωγή

Πρόκειται για την διαδικασία παραγωγής ρημάτων, μέσω της προσθήκης επιθημάτων. Αυτά διακρίνονται σε «γνήσια επιθήματα» και σε «νόθα επιθήματα»¹³.

2.2.2.1. ΕΠΙΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΓΝΗΣΙΑ ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ¹⁴

Γνήσια επιθήματα ονομάζονται τα άκλιτα στοιχεία που προστίθενται μετά το θέμα της λέξεως και ενώνονται με το μόρφημα της καταλήξεως που ακολουθεί. Τα σημαντικότερα από τα γνήσια αυτά επιθήματα μαζί με ορισμένα παραδείγματα είναι τα εξής:

- **-ίζου:** αγκαρίζου – γουρ'νίζου – καζαντίζου – μανίζου – παραφουτίζουμ' – σαλματίζου – ταγγίζου, κ.λπ.
- **-άζου:** βιτσάζου – γλιτζάζου – πατάζου, κ.λπ.
- **-ιάζου:** βουρκιάζου – γρουθιάζου – κουρνιάζου – μαραγκιάζου – πιζουλιάζου, κ.λπ.
- **-αίνου:** 'γραίνου – διαγραίνου – λουλαίνου, κ.λπ.
- **-ώνου:** ζ[^]μώνου – καψώνου – κλαδώνου – κλαπώνου – κ[^]νώνου – μαζώνου – μαργώνου – μαρδώνου – πουδαρώνου – τζ[^]λώνου, κ.λπ.
- **-εύου:** κουπιλεύουμ' – κουσ[^]ιεύου – μουνρταρεύου – παστρεύου – ρουνεύου – χ[^]τουνεύου, κ.λπ.
- **-άρου:** βατσ[^]νάρου – καρινάρου – καστιγάρου – κουμπανιάρου – μπαταλάρου – μπουρδάρου – ριγουλάρου, κ.λπ.
- **-έρνου:** αμουλέρνου – κ'μαντέρνου – τίζέρνου – τρατέρνου – φουμέρνου, κ.λπ.¹⁵.

¹² Στον κατάλογο δεν αναφέρουμε ως νόθα προθήματα τύπους όπως: «καλου-, κακου-, λ[^]γου-, μουνου-, μ'σου-, πουλιου-, πρου'μου-, κ.λπ., καθώς κατά την σύνθεσή τους με το ρήμα δεν μεταβάλλεται η σημασία τους και επομένως αντιμετωπίζονται ως α' συνθετικά.

¹³ Στην παρούσα μελέτη υιοθετούμε τον όρο «νόθα» κατ' αντιπαράθεση με τον αντίστοιχο «γνήσια», αντί του όρου «λεξικά επιθήματα» ή «ψευδοεπιθήματα» που χρησιμοποιούν άλλοι μελετητές (πβλ. Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 325-326).

¹⁴ Πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 192-193, Σακελλαριάδης 1997: 86-89 και Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 328

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ύμβρου
2.2.2.2. ΕΠΙΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΝΟΘΑ ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ¹⁶

Νόθα επιθήματα ονομάζονται τα άκλιτα λεξικά μέρη του λόγου που προστιθέμενα μετά το θέμα της λέξεως ενώνονται με το μόρφημα της καταλήξεως που ακολουθεί και τα οποία ως ανεξάρτητα στο Ι.Ι. είτε δεν χρησιμοποιούνται καθόλου, είτε χρησιμοποιούνται αλλά χωρίς την ίδια (μεταφορική) σημασία.

Τα σημαντικότερα από τα νόθα αυτά επιθήματα, με τις σημασίες καθενός καθώς και με ορισμένα παραδείγματα, είναι τα εξής:

- **-βουλώ:** «πολύ – συνεχώς»: τριζουβουλώ – τσ[^]ικνουβουλώ, κ.λπ.
- **-κουμώ:** «κάνω»: πιδουκουμώ – τυρουκουμώ, κ.λπ.
- **-κουπώ:** «πολύ – συνεχώς»: ὄδρουκουπιέμι – ὄλιχουκουπώ – μυρουκουπώ, κ.λπ.
- **-λουγώ:** «συνεχώς – πολύ»: κλιφτουλουγώ – ὄξ[^]ηφτουλουγώ – ξιρνούλουγώ – ψιφτουλουγώ, κ.λπ.
- **-μαχώ:** «συνεχώς – δυνατά»: τραγ[^]δουμαχώ – τριζουμαχώ – φιγγουμαχώ, κ.λπ..

2.3. ΣΥΝΘΕΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

Πρόκειται για τα ρήματα που σχηματίζονται από δύο διαφορετικά θέματα.

2.3.1. Μέρη του Λόγου – Συνδυασμός των Συνθετικών¹⁷

Τα σύνθετα ρήματα αποτελούνται από δύο διαφορετικά θέματα, τα οποία αποτελούν το *α'* και *β'* *συνθετικό* αντίστοιχα και τα οποία, πριν την σύνθεσή τους, ανήκαν σε διάφορα μέρη του λόγου. Πιο συγκεκριμένα, το *β'* συνθετικό των συνθέτων ρημάτων του Ι.Ι. είναι πάντοτε (όπως και στην ΝΕ.Κ.) ρήμα, ενώ το *α'* συνθετικό μπορεί να είναι (όπως και στην ΝΕ.Κ.) ουσιαστικό, επίθετο, επίρρημα, αριθμητικό ή άλλο ρήμα. Τα δύο συνθετικά συνδέονται συνήθως μεταξύ τους μέσω του φωνήεντος – ο –, το οποίο ονομάζεται *συνδετικό* (καλουβλέπου – ψουμουζώ, κ.λπ. αλλά και

¹⁵ Στον κατάλογο δεν περιλαμβάνονται ρήματα με τα πιο πάνω επιθήματα, που όμως προέρχονται από την Α.Ε., παρά μόνο ρήματα που έχουν παραχθεί από επιθήματα στα πλαίσια του Ι.Ι..

¹⁶ Πβλ. Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 329-332. Εξάλλου, μερικοί μελετητές εντάσσουν τα «νόθα επιθήματα» στην κατηγορία των συνθέτων, τακτική που δεν θα ακολουθήσουμε στην παρούσα μελέτη (πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 192-193, Σακελλαριάδης 1997: 90).

¹⁷ Πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 220-230 και Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 332-333.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ύμβρου σουγλαράφτου, κ.λπ.) ενώ τα σύνθετα ρήματα τονίζονται όπου τονιζόταν και τα απλά που αποτελούν το β' συνθετικό (πόνους + τρώγου = πουνουτρώγου).

Τέλος, τα σύνθετα ρήματα του Ι.Ι. δεν εμφανίζουν αύξηση (εσωτερική) σε κανέναν παρελθοντικό τύπο (σε αντίθεση με την ΝΕ.Κ.). Το φαινόμενο αυτό εξηγείται από το γεγονός της υπερισχύσεως των φωνηέντων – α – και – ο –, τα οποία προηγούνται αυτής παίρνοντας την θέση της ως φορείς του τόνου κατά τους παρελθοντικούς χρόνους¹⁸:

ματσ [^] ιακόφτου:	ματσ [^] ιάκουσα
πουνουτρώγου:	πουνόφαγα
σουγλαράφτου:	σουγλάρασα
αφαλουκόφτου:	αφαλόκουσα
τσανακουπλύνου:	τσανακόπλυνα

2.3.2. Είδη Συνθέτων¹⁹

Τα σύνθετα ρήματα του Ι.Ι. μπορούν να διακριθούν σε δύο βασικές κατηγορίες, στα «προσδιοριστικά» και τα «παρατακτικά σύνθετα».

2.3.2.1. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΣΥΝΘΕΤΑ²⁰

Πρόκειται για τα σύνθετα ρήματα που έχουν ως α' συνθετικό ουσιαστικό, επίθετο, επίρρημα ή αριθμητικό (όχι ρήμα), το οποίο προσδιορίζει το β' συνθετικό με ποικίλες συντακτικές εκφορές, δηλ. ως *επιρρηματικός προσδιορισμός* (μονολεκτικός ή περιφραστικός) ή ως *αντικείμενο* και τα οποία (συνθετικά) συνδεόμενα παράγουν μια νέα σημασία.

2.3.2.1.1. Α' Συνθετικό ως Επιρρηματικός Προσδιορισμός

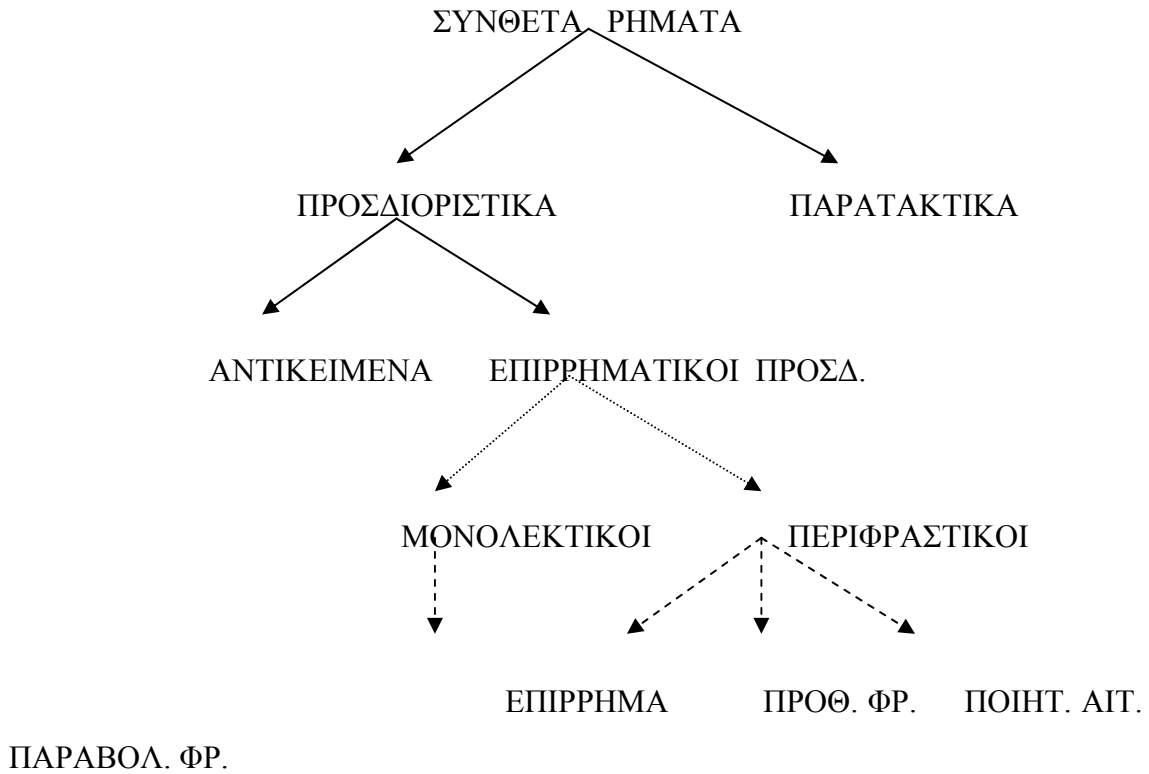
Το α' συνθετικό το οποίο προσδιορίζει επιρρηματικά το ρήμα του β' συνθετικού, ισοδυναμεί με μονολεκτική ή περιφραστική εκφορά. Με την σειρά της η

¹⁸ Το συνδετικό φωνήεν – ο –, όταν είναι άτονο κωφούται σε – ου – ενώ το τελευταίο, ως φορέας πλέον του τόνου, τρέπεται και πάλι σε – ό – (καλουβλέπου: καλόβλιπα).

¹⁹ Για την διάκριση των συνθέτων σε είδη πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 231-287 και Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 333-334.

²⁰ Πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 239-240 και Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 333-334.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
 πρώτη ισοδυναμεί με απλό επίρρημα ενώ η δεύτερη διακρίνεται σε προθετική φράση,
 ποιητικό αίτιο και παραβολική φράση.

2.3.2.1.1.1. Α' ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΩΣ ΜΟΝΟΛΕΚΤΙΚΟΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

Στα σύνθετα προσδιοριστικά ρήματα αυτού του είδους το α' συνθετικό προσδιορίζει το β' ισοδυναμεί με απλό επίρρημα:

αργουβλαστόνου	αψουφονάζου	γλυκουθανατώ
ζ ^α γουτραγ'δώ	καλουβλέπου	μιγαλουπρουσ ^α κ'νώ

π.χ.: ζ^αγουτραγ'δώ = τραγ'δώ ζ^αγά

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
2.3.2.1.1.2. Α' ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΩΣ ΠΕΡΙΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

(α) Προθετική Φράση

Στα σύνθετα προσδιοριστικά ρήματα αυτού του είδους το α' συνθετικό προσδιορίζει το β' ισοδυναμεί με προθετική φράση:

λασπουδέρνου	'ματουχώνουμ'	ψουμουζώ

π.χ.: 'ματουχώνουμ' = χώνουμ' (μέσ') στον αίμα

(β) Ποιητικό Αίτιο²¹

Στα σύνθετα προσδιοριστικά ρήματα αυτού του είδους το α' συνθετικό προσδιορίζει το β' ισοδυναμεί με ποιητικό αίτιο (από + αιτιατική):

αγγίλουσ^κιάζουμ'	γ^'λλουπατιέμι	θαλασσουδέρνουμ'

π.χ.: γ^'λλουπατιέμι = πατιέμι απ' ντη Γ^'λλού

(γ) Παραβολική Φράση

Στα σύνθετα προσδιοριστικά ρήματα αυτού του είδους το α' συνθετικό προσδιορίζει το β' ισοδυναμεί με παραβολική φράση (θα(ν) + αιτιατική):

κουπρουτρώγου	'λαφουσ^κιάζουμ'	λαγουκ^'μούμι
μικρουπίνου	σ^κ^'λουψουφώ	

π.χ.: λαγουκ^'μούμι = κ^'μούμι θα λαγός

2.3.2.1.2. Α' Συνθετικό ως Αντικείμενο

²¹ Πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 258-259.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου

Στα σύνθετα προσδιοριστικά ρήματα αυτού του είδους το α' συνθετικό προσδιορίζει το β' ισοδυναμεί με αντικείμενο:

αφαλουκόφτου	κουσμουγιμίζου	νιρουκ'βανώ
ξ'λουκ'βανώ	προυσουπουδέρνου	τσανακουπλύνου

π.χ.: νιρουκ'βανώ = κ'βανώ νιρό

2.3.2.2. ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΘΕΤΑ²²

Πρόκειται για τα σύνθετα ρήματα που έχουν ως α' συνθετικό ρήμα, το οποίο αφενός σχετίζεται σημασιολογικά με το αντίστοιχο του β' συνθετικού (με συγγενή ή αντίθετη σημασία) και αφετέρου αναλύόμενο μπορεί να συνδεθεί με αυτό μέσω του «παρατακτικού» συνδέσμου και. Εξάλλου, κατά την σύνθεση αυτού του είδους συνήθως δεν παράγονται ρήματα με μια καινούργια σημασία (όπως συμβαίνει στα προσδιοριστικά σύνθετα), αλλά ρήματα τα οποία διαθέτουν αναλλοίωτες τις δύο σημασίες των αντίστοιχων συνθετικών τους (εκτός από λιγοστά παρατακτικά σύνθετα που ενώ αρχικά δήλωναν δύο διαφορετικές σημασίες, κατέληξαν να διαθέτουν μία μεταφορική):

αν'γουγυρεύου	ζ'λουπατώ	μαγειρουκ'νώνου	ματσ'ιακόφτου
πουνουτρώγου	σκαλουρουμνώ	σουγλαράφτου	σουφραμπαλλώνου ²³

π.χ.: μαγειρεύου κι κ'νώνου

3. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΟΥ Ι.Ι.²⁴

αγγιλουσκιάζουμ' [ag' ilus' k' ázum]: ξεψυχώ.

²² Πβλ. Παπαγεωργίου 1977: 234, 236 και Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 1999: 333.

²³ Για περισσότερα παραδείγματα πβλ. Ανδριώτης 1955: 257.

²⁴ Πρόκειται για τις λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη. Η ερμηνεία που παρατίθεται δεν είναι εξαντλητική καθώς σε ορισμένα λήμματα περιορίζεται μόνο στην βασική σημασία καθώς στόχος δεν είναι η λεξικογραφική παρουσίαση αυτών, αλλά η διευκόλυνση του μελετητή στην προσέγγιση της εργασίας.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
αλ'χνώ [al'χnó]: ξεχωρίζω το σιτάρι από το άχυρο πετώντας το ψηλά με το λιχνιστήρι.

αμουλέρνου [amulérnu]: αμολάω.

αμπαντώ [abadó]: συναντάω.

αν'γουγυρεύου [an'γyγ'íénu]: ανοίγω και γυρεύω.

ανιδίνου [anidínu]: βγάζω υγρασία.

ανιζ'λώ [anizló]: ζουλάω.

ανιντρανώ [anidranó]: αντικρίζω.

απανουμίζου [apanumízu]: προστατεύομαι από τον αέρα.

απιλείπου [apil'ípu]: **1.** αφήνω. **2.** απουσιάζω.

απουδέρνου [apudérnu]: ραβδίζω τους καρπούς του δέντρου.

απουκλειώ [apukl'ó]: κλείνω μέσα.

αργουβλαστώνου [argynlastónu]: διαρκώ πολύ.

αφαλουκόφτου [afalukóftu]: **1.** ξεγεννώ. **2.** (μτφ.) κουράζω πολύ.

αψ'λουβρέχ' [aps'lunréc'h]: ψιλοβρέχει.

αψουφουνάζου [apsufunázu]: φωνάζω δυνατά.

βατσ'νάρου [vats'náru]: εμβολιάζω.

βιτσάζου [vits'ázu]: επιμένω πεισματικά.

βουρκιάζου [vurk'ázu]: (επί νερού) θολώνω.

Γ'λλού [γ'lu]: υπερφυσικό ον.

γ'λλουπατιέμι [γ'lypatx'émí]: χάνω το μυαλό μου από υπερφυσικά όντα.

γλιτζάζου [γl'itzázu]: λερώνομαι.

γλυκουθανατώ [γl'íkuthanató]: έχω γλυκό – ανώδυνο θάνατο.

γουρ'νίζου [γyrn'ízu]: φωνάζω σαν γουρούνι.

'γραιίνου [γrénu]: βρέχω.

γρουθιάζου [γyuthx'ázu]: ζυμώνω χτυπώντας με τις γροθιές μου το ζυμάρι.

διαγραιίνου [δγ'agrénu]: ξανοίγω με τα χέρια το μαλλί ή το βαμβάκι.

'δρουκουπιέμι [δrukupx'émí]: χύνω άφθονο ιδρώτα.

ζ'γά [z'ga]: σιγά

ζ'γκόφτου [zgóftu]: εμποδίζω (κάποιον) απασχολώντας (τον).

ζ'γουτραγ'δώ [z'γutraγdó]: σιγοτραγουδώ.

ζ'λουπατώ [zlupató]: τσαλαπατάω.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
καζαντίζου [kazadizu]: κερδίζω.

καρινάρου [karináru]: ολοκληρώνω.

καστιγάρου [kastigáru]: πιέζω να ομολογήσει.

καταλαλώ [katalaló]: ρεζιλεύω.

καταφρουνώ [katafrunó]: περιφρονώ.

καταψ'χών' [kataps'χόν']: δροσίζει.

καψώνου [kapsónu]: ζεσταίνομαι πολύ.

κλαδώνου [klaδόνu]: τοποθετώ κλαδιά ώστε να διευκολύνω τους μεταξοσκώληκες να φτειάζουν το κουκούλι τους.

κλαπώνου [klarónu]: προσαρμόζω ένα ειδικό ξύλο στα πόδια του ζώου για να μην φεύγει.

κλιφτουλουγώ [kliftulugó]: κλέβω συνεχώς.

κ'μαντέρνου [kmadérnu]: συμβουλεύω.

κ'νώνου [k' nónu]: σερβίρω.

κουμπανιάρου [kuban'áru]: εφοδιάζομαι με προμήθειες.

κουντουγιμόζου [kuduy'ímózu]: γεμίζω ως την μέση.

κουντουκαθίζου [kudukaθίζu]: μισοκάθομαι.

κουντουμπ'δώ [kudubδό]: χοροπηδάω.

κουπιλεύουμ' [kupilénum]: **1.** γίνομαι κοπέλα. **2.** συμπεριφέρομαι ως κοπέλα.

κουπρουτρώγου [kuprutrógu]: τρώω λαίμαργα σαν κόπρος.

κουρνιάζου [kurn'ázu]: **1.** (επί πτηνού) κοιμάμαι. **2.** (μτφ. / επί ανθρ.) νυστάζω.

κουσιεύου [kus'ένu]: τρέχω.

κουσμουγιμίζου [kuzmuγ'ímízu]: διαλαλώ / διαδίδω.

κ'τσουμ'τίζου [kts'umtízu]: κόβω τα «μάτι» των κουκκιών.

κ'τσουπουρεύουμ' [kts'upurénum]: ζω με στερήσεις.

λασπουδέρνου [lasrudérnu]: κυλιέμαι μέσα στην λάσπη.

'λαφουσκιάζουμ' [lafus'k'ázum]: τρομάζω.

'λέχου [léxu]: ελέγχω – κατηγορώ.

λιανουβρέχ' [l' anuvréx']: ψιλοβρέχει.

λιανουτραγ'δώ [l' anutrayδό]: σιγοτραγουδάω.

'λιχουκουπώ [lixukupó]: ελέγχω έντονα.

**Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
λουλαίνου [lulénu]:** τρελαίνω.

μαγειρουκ'νόνου [mag'iruk'ónu]: μαγειρεύω και σερβίρω.

μαζώνου [mazónu]: μαζεύω.

μανίζου [man'ízu]: θυμώνω.

μαραγκιάζου [marag'ázu]: (επί φυτού) μαραίνομαι.

μαργώνου [margónu]: παγώνω.

μαρδώνου [marδónu]: «τα κάνω μούσκεμα».

'ματουχόνουμ' [matuxónum]: χώνομαι μέσα στο αίμα.

ματσιακόφτου [mats'akóftu]: κατακόβω.

ματσιακόφτου [mats'akóftu]: κατακόβω.

μιγαλουπρουσκ'νώ [miyalurpus'knó]: κάνω μεγάλους σταυρούς επιδεικτικά.

μιταγουμίζου [mitagumízuz]: (επί υποζυγίου) γέρνω δεξιά – αριστερά από το πολύ φορτίο.

μιταπατώ [mitapató]: πατάω ελαφρά.

μιταπιάνου [mitapx'ánu]: 1. βοηθάω. 2. (μέσ) ασχολούμαι.

μιταπιάνου [mitapx'ánu]: 1. βοηθάω. 2. (μέσ) ασχολούμαι.

μιτέχου [mitéxu]: συνουσιάζομαι.

μουνταρέου [murdarénu]: λερώνω.

'μουρφουπίνου [murfurínu]: πίνω καλά.

'μουρφουπιρνό [murfuripirno]: περνάω καλά.

'μουρφουτρώγου [murfutrógu]: τρώω καλά.

μπαταλάρου [bataláru]: είμαι εξαντλημένος.

μπουρδάρου [burdáru]: (επί υγρού) ξεχύνομαι ορμητικά.

μπρουμπαντώ [brubadó]: προϋπαντώ.

μυρουκουπώ [mirukupó]: ευωδιάζω πολύ.

νιρουκ'βανό [nirukvanó]: κουβαλάω νερό.

ξάινου [ksénu]: ανοίγω το μαλλί ή το βαμβάκι με τα χέρια.

ξαλιβρίζου [ksalivrízu]: μου τελειώνει το αλεύρι.

'ξηφτουλουγώ [ksiftuluyó]: αστράφτω.

ξικ'ντώ [ksigdó]: σκουντώ.

ξιδουντίζουμ' [ksidudízum]: καθαρίζω τα δόντια μου.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
ξιλ'γουρώ [ksil'ɣuró]: **1.** ξενοσταλγώ / «χορταίνω» (κάποιον). **2.** χορταίνω τρώγοντας (κάτι) που είχα επιθυμήσει.

ξιλακκίζου [ksilak'izu]: ανοίγω μικρούς λάκκους.

ξιρουγαμώ [ksiruɣamó]: ματαιοπονώ.

ξιρουγλιντώ [ksiruɣlidó]: τρώω και πίνω αργά – αργά.

ξιρουζ'λεύου [ksiruz'lénu]: ζηλεύω στα κρυφά.

ξιρουζ'μόνου [ksiruz'mónu]: ζυμώνω με λίγο νερό.

ξιρουκατουρώ [ksirukaturó]: κατουράω ελάχιστα.

ξ'λουκ'βανώ [ks'lukvanó]: κουβαλάω ξύλα.

ξώ [ks'ó]: ξύνω.

'παλουνίζου [palun'izu]: τελειώνω το αλώνισμα.

παρ'γάζουμ' [parɣázum]: περιεργάζομαι / παρατηρώ.

παραβαρώ [paravaró]: ενοχλώ.

παραβγάζου [paravɣázu]: κατευοδώνω.

παραθέτου [parathétu]: «βάζω στην άκρη» για μελλοντική χρήση.

παρακιρίζου [parak'irizu]: καθυστερώ να επιστρέψω.

παρασφαλιώ [parasfal'ó]: μισοκλείνω.

παραφουτίζουμ' [parafutízum]: θαμπώνομαι από υπερβολικό φως.

παρουγ'δώ [paruɣdó]: κατηγορώ / συκοφαντώ.

παστρεύου [pastrénu]: καθαρίζω.

πατάζου [patázu]: **1.** φοβίζω. **2.** φοβάμαι.

πιδουκουμώ [pidukumó]: κάνω πολλά παιδιά.

πιζουλιάζου [pizul'ázu]: φτειάχνω τοιχάκι σε κατηφορικό έδαφος για να σταθούν τα χώματα.

'πιλαναρίζου [pilanaρίζου]: τελειώνω το λανάρισμα.

πιριβρίσκου [pirivrísku]: καταλαβαίνω και ικανοποιώ τις επιθυμίες (κάποιου).

πιριχώ [pirixó]: περιχύνω.

πουνδαρώνου [puɗarónu]: **1.** πιέζομαι. **2.** (μτφ.) προσπαθώ.

πουνουτρώγου [punuɗtróɣu]: προκαλώ πόνο και φαγούρα συγχρόνως.

'πουφ'σκώνου [puɸskónu]: πορδίζω αθόρυβα.

π'ριμαζώνου [primazónu]: **1.** μαζεύω. **2.** συμμαζεύω / τακτοποιώ.

**Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
προυκάνου [prukánu]: προφθάνω.**

προυπαίρνονου [prupérunu]: παίρνω πριν από (κάποιον).

προυσ'κόνουμ' [prus'kónum]: σηκώνομαι από σεβασμό μπροστά σε (κάποιον).

προυσουπουδέρνονου [prusurudérunu]: ελέγχω κατά πρόσωπο.

ραίνου [rénu]: είμαι κατάκοπος.

ριγουλάρου [riguláru]: ρυθμίζω.

ρουνεύου [runénu]: ρωτώ με κουτσομπολίστικη διάθεση.

**σαλματίζου [salmatízu]: τσακίζω με τα ζώα τις καλαμιές από το σιτάρι ώστε να είναι
έτοιμα για το αλώνισμα.**

σειώ [s'ó]: κουνώ.

σκ'λουψουφώ [s'klupsufó]: πεθαίνω σαν σκύλος.

σκαλουρουμνώνου [skalurumnónu]: σκαλίζω και ψάχνω.

σ'νουγυρίζου [s'nyg'irízu]: συγυρίζω / τακτοποιώ.

σουγλαράφτου [suglaráftu]: ράβω πρόχειρα.

σουφραμπαλλώνου [sufrabalónu]: μπαλλώνω πρόχειρα.

συγκλαίγυ [sigléyu]: συλλυπούμαι.

ταγγίζου [tag'ízu]: (επί λαδιού) χαλάω.

τζ'λώνου [tz'lonu]: ενοχλώ.

τιζέρνονου [tizérunu]: τεντώνω.

τραγ'δουμαχώνου [tragdumachónu]: τραγουδάω δυνατά.

τρατέρνονου [tratérunu]: κερνάω.

τριζουβουλώνου [trizuvulónu]: τρίζω πολύ δυνατά.

τριζουμαχώνου [trizumachónu]: τρίζω πολύ δυνατά.

τσ'μουκαλύβου [ts'mukal'ínu]: μισοκλείνω.

τσ'μουκλαίγυ [ts'mukléyu]: ψευτοκλαίω.

τσανακουπλύνου [tsanakupl'ínu]: πλένω τα πιατικά.

τσικνουβουλώνου [ts'iknouvulónu]: βρομοκοπώ.

τυρουκουμώνου [tirukumónu]: κάνω – παράγω τυρί.

'φαίνου [fénu]: υφαίνω.

'φαρπάζουμ' [farpázum]: εξάπτομαι με το παραμικρό.

φ'τώ [fto]: φτύνω.

Παραγωγική Μορφολογία του Ρήματος του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ίμβρου
φιγγουμαχῶ [figumaxó]: αστράφτω.

φουμέρνου [fumérnu]: καπνίζω.

χ'τουνεύου [x' tynénu]: επισκέπτομαι.

ψιφτουλουγῶ [psiftulugó]: λέω συνεχώς ψέματα.

4. Βιβλιογραφία

- Bauer L. 1988: *Introducing Linguistic Morphology*, Edinburgh University Press.
- Ανδριώτης Ν. 1955: «Τα σύνθετα του γλωσσικού ιδιώματος της Ίμβρου», *Αρχαίο Θρακικού Θησαυρού* 20: 225-270.
- Holton D. – Mackridge P. – Φιλιππάκη-Warburton Ειρ. 2002: *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα (Πατάκης).
- Κλαίρης Χ. – Μπαμπινιώτης Γ. 1999: *Γραμματική της Νέας Ελληνικής (Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή): Το Ρήμα της Νέας Ελληνικής*, τ. ΙΙ., Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα).
- Matthews P. H. 1978: *Morphology: an introduction to the theory of word – structure*, Cambridge University Press.
- Μπασέα – Μπεζαντάκου Χρ. Ε. 2003: «Η σημασιολογική λειτουργία της προθέσεως συν ως προθήματος στα σύνθετα του ιδιώματος της Ίμβρου», *Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας*, Αθήνα (Νεοελληνική Διαλεκτολογική Εταιρεία): 351-362 (αναδημοσιεύθηκε στο περ. *Ίμβρος* 66: Απρίλιος – Μάιος – Ιούνιος 2002 καθώς και στο περ. *Ιμβριακά*, τόμ. ΙΔ', τεύχ. Β': 2003).
- Παπαγεωργίου Γ. 1977: *Η παραγωγή και η σύνθεση των λέξεων στη Νέα Ελληνική*, Αθήνα.
- Σακελλαριάδης Γ. 1997: *Στοιχεία Μορφολογίας: Μορφήματα και Παραγωγικές Καταλήξεις της Νεοελληνικής*, Αθήνα (Σαββάλας).
- Χατζιδάκις Γ. 1905-7: *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τ. 1-2, Αθήνα.